

מובי דיק

20.02.2016

מובי דיק.

הכל התחיל מלב ים. סרט שאבא שלי די התעקש שנלך לראות יחד. תפסנו אותו בקולנוע רגע לפני שכבר ירד מהאקרנים. סרט נחמד, אפילו די יפה. הסרט מספר למעשה את הסיפור שהביא את הרמן מלוויל לכתוב את הספר, מובי דיק, שנחשב ובצדק לאחד האפוסים הגדולים בתולדות הספרות העולמית.

הסרט מסתיים באופן מרגש ואני נמנע מכל ספויילר, רק שלאחריו הבנתי שאני צריך לקרוא את מובי דיק. היה זה אחד מאותם מקרים מיוחדים שסרט גורם לך לרצות לקרוא ספר ולא להיפך. וכך יצאתי לדרך. בעצם רגע- מסתבר שיש לספר עב כרס זה שלושה תרגומים שונים. במה לבחור?

האם במקורי של אליהו בונטינקר שיצא בשנת 1952 או אולי בזה משנת 1981 של המתרגם הנודע אהרון אמיר-אותו מתרגם שזכה להיכנס לתהילת נצח בשל האזכור האוהד שקיבל באחד משיריו היפים של מאיר אריאל, אשר רק בזכותו (של המשורר, לא המתרגם) התחלתי פעם לקרוא את איים בזרם, או אולי לזה החדש ביותר של גרשון גירון משנת 2009. שמעתי שהתרגום מעט שטחי ביחס לשניים האחרים וכך, בצדק או שלא, (וגם בעיקר בגלל שהשגתי כבר את השניים הישנים יותר) עלו אחר כבוד שניים אלו לגמר.

מכאן זה כבר נעשה מעניין יותר. במה לבחור, במקורי עם כל ראשוניותו ותהילתו או במאוחר יותר של אהרון אמיר, אותו מתרגם ששמו הולך לפניו. בספרים עמוקים מסגנון זה, מלאכת התרגום נדמת בעיני כאומנות בפני עצמה. לך ותיכנס לכל המילים המסובכות כשלעצמן בשפת המקור שלחלקן לא תמצא אפילו פירוש מילוני וזה עוד רק בשלב התרגום הטכני – מציאת המילה המתאימה וחיבור מילים לכדי משפט. הלאה מזה יש את שלב הניואנסים, המוסיקה, שעוברת בשפת מקור בצורה מסוימת ולך תלחין אותה מחדש בשפה אחרת. מחייב שליטה עמוקה בנבכי שתי השפות, כישרון ונפש אומנותית לחיבור מחדש של חלקי הפאזל כך שלא תאבד יצירת האומנות הראשונית. וכמו שאמר אותו משורר – לך תצא מזה עכשיו, איך תצא מזה עכשיו.... על כן בכל פעם שתקראו ספר טוב מתורגם- לצד שם הסופר, ראוי לזכור גם את שם המתרגם.

בגלל זה אני בדרך כלל אוהב יותר ספרים ששפת המקור שלהם היא עברית, כי בדרך כלל אני מרגיש שמשהו התפספס בדרך מהמקור, או כפי שקורה לי בספרים חדשים – המקור עצמו נקרא בשפה די רדודה ואמריקאית כזו. איזה מזל שיש לנו כאלה סופרים טובים כך שההיצע גם הוא גדול (בכל זאת עם הספר). או כמו שאמר משורר (אחר, לא אותו) - Speak up! the language of the Hebrew man

אז למה לבחור בעצם. אולי הפעם לא צריך. הרי אני מתגאה בכך שילדי שכבר אינם קטנים; מי שדיבר איתי מעט מכיר את האמירה שלי בה אני נהנה להרגיע הורים צעירים "כל מי שאומר ילדים-קטנים- צרות- קטנות- ילדים- גדולים- צרות- גדולות.... פשוט שכח מה זה ילדים קטנים" ובכך שעתותיי יחסית בידיי- אז הנה אפשר לקרוא כמה פרקים מכאן ולשוב ולקרוא אותם פרקים משם.

טוב. איפה היינו, סרט, לא מה פתאום. ספר. כן, כדאי שכבר תתחיל לכתוב עליו אחרת אותם מתי מעט שמתוך נימוס צלחו את פסקוטיך המטרחנות הקודמות ינטשו זה מכבר.

הספר מתחיל במשפט שהפך למפורסם בפני עצמו - "קראו לי ישמעל" בזה המאוחר יותר ובזה הראשון- "קראו שמי ישמעל" שהוא יותר מוצלח בעיני. המספר אומר לנו בעצם – אין זה חשוב מה שמי אלא מה שאני עומד לספר. שמעו נא.

ולאחר משפט זה נפתח בפנינו סיפור עב כרס ורחב יריעה, לעתים אינו פשוט לקריאה, בטח בשפת העבר בה נכתב, אך עדיין מעורר דמיון, מחשבה ועניין.

את סיפור העלילה אין בכוונתי לתמצת. כולנו או רובנו מכירים אותו כבר על שלל סיפורי הילדים שנולדו ממנו והסרטים. קצת כמו עמי ותמי או שלגייה. אפילו לערוץ לוגי הוא הגיע באיזה גלגול.

הוא עמוס בדימויים וסמלים, מיתולוגיה, תרבויות קדומות ובשפה יפה של פעם ששני התרגומים השכילו להכיל. כבר לא מוציאים היום ספרים בשפה כזו (ואלון חילו לא נחשב, זו הייתה פארודיה).

הספר משופע בהקשרים תנכיים – החל מדמותו הקודרת של הקברניט- אחאב, יש גם דמות קטנה של נביא בשם אליהו, אפשר למצוא את איוב ובוודאי את יונה. גם רחל קופצת לביקור. וגם כאן כמו במקור התנכי, האדם ממציא דמות של אל ומקנה לה כוחות מיסטיים.

הודות לתרגומים שבוצעו ממרחק רב, רואים בהתפתחות השפה על פני השנים. איך מזוודה נקראה צקלון ואיך חג המולד נקרא חג הניטל. ירח הוא חודש וזה ידוע. אבל גם סכל הוא כסיל ותימה היא פלא. אפשר לפעמים ליהנות משני העולמות. אך בערך בשליש, אני עובר מקריאה מקבילה לקריאה טורית - מתחיל לקרוא כמה עמודים מפה וכמה משם, כשבערך באמצע אני כבר עובר די סופית לאהרון אמיר עם גיחות למקור מדי פעם להשוואה או כאשר יש מילה לא מובנת שאני מחפש משמעותה- כמו בדול או שידרון או עיוד.

וואהו, רק לחשוב על לתרגם מאנגלית...

עניין יפה אחר בספר קשור בכלל לתקופה בה נכתב, לפני קרוב ל 170 שנה. שוו לעצמכם את העולם אז- מהי טכנולוגיה, מהי תקשורת, מהו מדע, כלכלה, קידמה, ועוד. ובכן למרות כל אלו, התכונות היסודיות שלנו, בני האדם – מחשבות, התנהגות אנושית, רגשות, דעות, כמובן יצרים- כל אלו נשארו זהים בדיוק. הסופר מתאר חוויותיו מתפיסת העמדה של ראש התורן והנה אני חוזר לאותה חוויה אישית מהמילואים כשתפסנו עמדה בראש המגדל כשממערב מתפרס לו ים כחול, למטה בתיה הפסטורליים של שירת הים ומעט הלאה משם פחונייה העלובים של עזה.

בספר המון מידע טכני בנושא ציד לווייתנים – תיאור מפורט של לווייתנים על כל הסוגים והמינים, דרך אופן ההצטיידות הנדרש לספינת הציד – כמות ומגוון הצלצלים, סוגי החבלים והחבקים ועוד. אפשר להתעמק, בייחוד מי שרוצה לצאת למסע שכזה.... אפשר גם לדלג מעט, זה בסדר, אין בחינה בסוף.

הספר הולך ונבנה לאורך תקופת הציד שאורכת מספר שנים עד למפגש המיתי בין אחאב וספינתו (פיקווד) ובין הלויתן הלבן, ושם כמעין משל נדרש על מי שקורא תיגר על כוחות טבע או כוחות אלוהיים הסוף כבר ידוע מראש.

אסיים בציטוט די אקראי של פיסקה מהספר על שני תרגומיה. תוכלו לנסות ולהצביע על המוקדם והמאוחר או סתם להתענג על שפה של פעם וההבדלים שבין התרגומים-

"... המזון היה באמת ראוי להתכבד בו: לא רק בשר ותפוחי אדמה אלא גם כופתאות; בחיי ראשי, כופתאות לארוחת ערב! בחור צעיר אחד היה שקוד שם על הכופתאות הללו בצורה מופלגת."

"... המזון היה מן הסוג המשביע ביותר- לא רק בשר ותפוחי-אדמה אלא גם כופתות. אלוהים אדירים!
כופתות לארוחת-ערב! ברנש צעיר אחד במקטורן ירוק התנפל על הכופתות האלו בצורה מבעיתה
ביותר."

נתי.

